

„Nem súlyed az emberiség!”...

**Album amicorum
Szörényi László LX. születésnapjára**

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

DÁVID GÁBOR CSABA

Szövegelemzés és fordítás (*A Delfinárium margójára*)

A fordítással foglalkozó szakirodalom tanulmányozása alapján arra a következtetésre juthatnánk, hogy a fordítástudomány hatalmas léptekkel halad előre, és komoly, a fordítói gyakorlatban jól kamatoztatható eredményeket tud már felmutatni. A vizsgálat fő iránya fokozatosan a korábban domináló irodalomtudomány felől a nyelvészet diszciplínája felé tolódott el, aminek a fő okát abban láthatjuk, hogy ugrásszerűen megnőtt a korábban szinte kizárólag az irodalmi szövegek vizsgálatával szemben a nem irodalmi szövegek fordításának kutatása. Ennek magyarázatát elsősorban abban láthatjuk, hogy túlsúlyba került a nem irodalmi szövegek fordítása. Ez persze jól jött a nyelvészeknek, hiszen az irodalmi szövegek strukturáltságával, szimbolikájával és számos, a nyelvész számára nehezen megragadható vonásával szemben a szaknyelvi szövegek sokkal több szabályszerűséget mutatnak, a nyelvi szövet egyszerűbb, ezért nyelvészeti oldalról több praktikus tanácsban is megfogalmazható tanulság is levonható. Ezeknek nem elhanyagolható része irodalmi szövegek esetében is járhat tanulságokkal, ám nem áltathatjuk magunkat azzal, hogy az irodalmi művekre általában jellemző sokrétűségéből és számtalan változathból adódóan a fordítói folyamatot modellekben írhatná le a nyelvész. Ugyanezzel a problémával szembesülünk több tudományág, különösen a humán tudományok területén is.

A mára már fordítástudománnyá vált diszciplína különböző elméleteit vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy az egyes szerzők, illetve iskolák között olyan nagy szakadék tátong, hogy azok közös nevezőre hozatala teljesen reménytelen vállalkozás lenne.¹

E dolgozat keretei között be kell érünk annyival, hogy a fentiek illusztrálására Hans J. Vermeer és Christiane Nord felfogásának alapvető tételeit, valamint Klaudy Kinga áttekintését mutassuk be. Vermeer felfogása szerint: „Translation [...] weniger ein Transfer eines Textes und seiner Elemente mit all ihren kulturellen Verknüpfungen in eine

¹ Vö. az *Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung: zur Integrierung von Theorie und Praxis* kötet tanulmányait, hrsg. Mary SCHNELL-HORNBY, Tübingen, Francke Verlag GmbH, 1986. stb.

andere kulturelle Umgebung und damit Sprache mit deren Verknüpfungen, sondern vielmehr ist Translation die Neuvertextung einer 'Botschaft' [...] in einer neuen kulturellen Umgebung auf deren Bedürfnisse hin. Sprachlicher Transfer also nur in beschränktem Sinn."²

Ebból a tézisből kiindulva vezet le a továbbiakban elméleti és gyakorlati következtetéseit. Legfontosabb elméleti következtetései értelmében: „...ein Translator nicht nur mindestens zweisprachig, sondern auch bikulturell sein”, wenn nicht gar mehr: “Der Translator soll plurikulturell und im Rahmen dieser Kulturen natürlich auch plurilingual sein.”³

Megítélésem szerint bármilyen elméleti alapvetésnek csak akkor van értelme, ha az legalább valami, még ha csak igen csekély mértékben is, de kecsegtet azzal a reménnyel, hogy annak a gyakorló fordító hasznát veheti. Hogy egy fordító a fenti elvárásoknak megfeleljen, az nemhogy nem valószínű, hanem egyenesen az utópiák körébe utalható. Ennek belátásához elegendő belegondolnunk abba, hogy hány szaknyelvben, kultúrtörténeti és aktuális politikai témakörben, dialektusban, rétegnyelvben, s hány idegen nyelvben kéne a szerencsétlen fordítónak otthonosan mozognia, hogy a fenti kritériumoknak maradéktalanul megfelelhessen. Vermeer azonban még ennél is többet kíván a fordítótól: nem éri be az egyszerű fordítással,⁴ hanem azt állítja: „...daß man zielkulturelle Konventionen und Normen der Vertextung beachten muß. [...] Und diese Konventionen und Normen rangieren vor der Imitation des Ausgangstexts. Dieser ist eben nicht [...] der Angelpunkt des Übersetzens. Richtschnur für eine Translation ist der Translatzweck.”⁵

Megítélésem szerint mégsem ez a tézise a legproblematisabb, hanem a következő: „Ein Übersetzer sollte keine Angst haben, schlecht verfaßte Ausgangstexte zur Erfüllung seines gesetzten Ziels neu zu vertexten! (Hier ist unter Übersetzern vielleicht noch manche – auch ethisch interessante – Aufklärungsarbeit zu leisten.)”⁶ Itt ugyanis valójában két rendkívül kényes problémába ütközünk: az egyik etikai, a másik esztétikai jellegű. Mert ha egy szerényebb képességű alkotó művét zseniális (másodállásban nagyformátumú) költő vagy író ülteti át a célnyelvre, s nem törekszik hűségre, akkor az az ő jóval igényesebb, esztétikailag kifinomultabb ízlésének, ad absurdum zsenijének szintjére emeli a középszert. Így a célnyelvi olvasóban más: hamis és félrevezető kép alakul ki a szerzőről. Persze fordítva mindez ugyanígy érvényes.

² Hans J. VERMEER, (1986): *Übersetzen als kultureller Transfer = Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung. Zur Integrierung von Theorie und Praxis*, hrsg. Mary SCHNELL-HORNBY, Tübingen, Francke Verlag GmbH, 1986, 36.

³ Uő., i. m., 39.

⁴ Uő., i. m., 39–40.

⁵ Uő., i. m., 43.

⁶ Uő., i. m., 41.

Ezzel a felfogással szemben teljes mértékig egyet lehet érteni Christiane Nord célkitűzésével, aki felteszi a kérdést: „...wie ich meinen Übersetzungsunterricht, und das heißt vor allem: die zahlreichen Übersetzungsübungen, in denen durch Üben die Fertigkeit des Übersetzens vermittelt werden soll, auf eine methodische Grundlage stellen könnte, die dem Üben einen Rahmen und den Studenten eine Anleitung gibt, nach dem sie auch zu Hause bei ihren Vorbereitungen, in gemeinsamer Team-Arbeit oder später bei ihren »richtigen« Übersetzungen vorgehen können.”⁷ Az elméleti alapvetés azonban önmagában kevés: fordítási modelljeiről azt állapíthatjuk meg, hogy azok a fordítási folyamatot nem teszik sem effektívebbé, és nem kecsegtetnek több sikerrel, sokkal inkább sokkhatást váltanak ki, és teljesíthetetlen megfelelési kényszerek zsákutcájába hajszolnák a jó szándékú jámbor fordítót, ha a felvázolt szempontok figyelembe vételével próbálna meg fordítani. Nord modelljei hol nem többek egyszerű jó tanácsok gyűjteményénél, amelyek édeskeveset segítenek a fordítónak, hol pedig olyan komplikáltak, hogy ebből adódóan nem használhatóak sikerrel.⁸

Klaudy Kinga rendszerezett fordítástechnikai észrevételei⁹ általánosságban hasznosnak tűnhetnek, de ezzel a megközelítéssel sem kapunk érdemi segítséget az összetett, problematikus fordítási feladatok megoldására; és éppen ez a bökkenő, mert hiszen éppen ezeknek az eseteknek a helyes fordításához kellene az elméleti alapvetéseknek hozzájárulniuk.

Néhány példával arra szeretnék rámutatni, hogy a fordítás során milyen sokféle szempontot kell egyidejűleg szem előtt tartani. Ezt nem azzal a szándékkal teszem, hogy a fordítás elméletével foglalkozó kutatók kedvét szegjem, hanem azzal, hogy sokkal inkább törekedjenek modelljeikben a fordítási gyakorlatban nélkülözhetetlen többdimenziós megközelítésre. Ha ugyanis az elmélet nem ad feleletet a felmerülő problémákra, akkor nem több áltudományoskodásnál. Amíg sem a szótár-, sem a fordítástudomány nem teszi meg a nyelvek közötti fordíthatóság egzakt megközelítése területén a döntő lépést, addig legbiztosabb segítségünk a minden részletre kiterjedő szövegelemzés. A szövegek helyes interpretációja és a nyelvi kompetencia segítségével (és jelenleg még csak azzal) kerülhetjük el a félrefordítást, végső soron a szövegek cenzúrázását, hiszen a jelentés megváltoztatása, legyen az jelentésbeli vagy esztétikai természetű, a művek üzenetének olyan szintű megváltoztatásához vezet, hogy már a delfinológia egy speciális válfajának tekinthetjük. Legyen az tudatosságból vagy tudatlanságból fakadó. Egyre megy.

Első példám a szaknyelv, közelebbről a művészettörténet területéről hozom: a választott mű Wilhelm Fraenger úttörő jelentőségű Bosch-monográfiája. A választott részlet jól példázza, hogy milyen nehézségeket okozhat, ha a forrásnyelvben többjelentésű szavak szerepelnek, s azok közül a gyakoribb előfordulású szó első olvasatban még úgy is tűnhet,

7 Christiane NORD, *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*, Heidelberg, 21991, III.

8 Vö. Uő., i. m., 8, 33, 48, 87.

hogy beleillik a szövegösszefüggésbe. Ilyen esetben csak az alapos szövegelemzés segítheti elő a helyes ekvivalens megtalálását a célnyelven, esetünkben a magyarban. Bosch „Szent Kristófjának” leírása során Fraenger a következő egyszerű kijelentést teszi: „Er selbst [Der heilige Christophorus] als gotischer Psychopompos, der die wohlversehenen Seelen aus dem Diesseits in das Jenseits trägt.”¹⁰ Ennek a látszólag egyszerű mondatnak a fordításakor két nehézségbe ütközünk: a ’gotisch’ szónak két jelentése van (jelenthet stílust és az egyik germán törzset), a Psychopompos egyetlen modern szótárban sincs felvéve. Csak a tágabb szövegösszefüggés segítségével állapíthatjuk meg, hogy nem a stílussal, hanem a germán törzssel összefüggésben szerepel a ’gotisch’ szó; néhány mondattal később ugyanis annak szinonimájaként a ’germanisch’-t használja a szerző: „Die neue Lesart hat den ungeschlachten Kanaaniter zum germanischen Gefolgsmann umgeprägt.”¹¹ Mivel ez a második mondat mintegy fél oldallal követi a kiválasztott mondatot, a felületes fordító (ha a gótikus stílust vélte helyesnek, ami egy művészettörténeti munkában kézenfekvő megoldásnak tűnik) figyelmét elkerülheti a két szó közötti kapcsolat. Ha szövegösszefüggésben vizsgáljuk, akkor egyértelmű, hogy Fraenger ’gót’-on germánt értett, s ha ezt összekapcsoljuk a ’Psychopompos’-szal, akkor felmerülhet még a ’barbár’ ekvivalens is. A ’Psychopompos’ helyes értelmezését némi filozomunkával még azok is felfejthetik, akik nem különösebben járatosak az ókortudományokban: Hermésznek, a lélekvezetőnek a görög neve, aki a holtakat az alvilágba kísérte. Fentiek figyelembevételével a fordításban szereplő, a problémát megkerülő ’gót pszükhopomposz’¹² [sic!] helyett jobb lett volna a ’germán (vagy barbár) lélekvezető’ alak. Az utóbbi mellett szól, hogy az olasz reneszánsz mesterei (a legnagyobb hatással Giorgio Vasari) a gót elnevezést a barbár szinonimájaként használták; s tették ezt nem minden ok nélkül, hiszen az első barbárok, akik Itáliában dúltak és Rómát 410-ben kifosztották, a (nyugati) gótok voltak. A gót(ikus) szó jelentéstörténetének szempontunkból külön bájtt kölcsönöz, hogy ebben az összefüggésben összeér a népnév és a stílus jelentése, s mindkettő barbár értelemben!

Most pedig vegyünk górcső alá egy magyarról németre fordított ’gyöngyszemet,’ a magyar rokokó jeles költőjének, Faludi Ferencnek (1704–1779) *A Hajnal (Der Morgen)* című versének egyik versszakát.¹³

Már a vers első elolvasáskor feltűnik, hogy a versben egy gondolati egység legalább egy versszak hosszúságú. Ám ezt sem a vers fordítója, Josef Dirnbeck, sem a nyersfordítást készítő Karl Semmelweis nem vette észre. Éppen ezért fordulhat elő, hogy ahol az eredeti szövegből egy kukkot sem értettek, két egymással semmilyen kapcsolatba nem hozható elemből építettek fel egy strófát:

9 KLAUDY Kinga, *A fordítás elmélete és gyakorlata*, Bp., 1994, 93–186.

10 Wilhelm FRAENGER, *Hieronymus Bosch*, Dresden, 1974, 475.

11 Uő., *i. m.*, 475.

12 Wilhelm FRAENGER, *Hieronymus Bosch*, Bp., 1980, 444.

13 Franz FALUDI, *Gedichte*, Eisenstadt, 1979, 62–68.

Munter schreiten seine Lämmlein
durch das taubedeckte Tal;
Schnitter sieht man bei der Ernte,
Eichen wachsen überall.¹⁴

Ha valamelyiküknek is feltűnt volna a fentebb jelzett összefüggés, akkor a korszak valamelyik magyar irodalomtörténészéhez fordultak volna, hogy megértsék: Faludi nyelvhasználatában a 'beretváltják' jelentése 'legelnek', a 'nevelik tölgyeket' nem a tölgyfátartás és -nevelés ősmagyar sajátosságára, hanem – a legelés áldásos tevékenységének hála – a jószág tőgyének a gazda szemének örömmel szolgáló növekedése felel meg. Az eredetiben tehát teljesen más a jelentés, és nem sérül a versre jellemző egy strófa, (legalább) egy gondolati egység elve (amúgy a fordító kínos igyekezetét és teljes tájékozatlanságát jelzi, hogy a magyar szöveg kettőspontja helyett a fordításban pontos vessző szerepel):

Juhocskái vígan járnak
A harmatos völgyeket:
A mezőket beretváltják,
És nevelik tölgyeket.¹⁵

A fenti példában a fordító részben a régies nyelvhasználatnak, részben az előbbinek egy még kellemetlenebb válfajának esett áldozatául, amikor a régies alak még ráadásul egy mai köznyelvi alak homonímiája is.

Harmadik példám Hölderlin *Hälfte des Lebens* című költeménye:

Mit gelben Birnen hänget
Und voll mit wilden Rosen
Das Land in den See,
Ihr holden Schwäne,
Und trunken von Küssen
Tunkt ihr das Haupt
Ins heilignüchterne Wasser.

Weh mir, wo nehm ich, wenn
Es Winter ist, die Blumen, und wo
Den Sonnenschein,
Und Schatten der Erde?

¹⁴ Uó., i. m., 65.

¹⁵ Uo.

Die Mauern stehn
Sprachlos und kalt, im Winde
Klirren die Fahnen.¹⁶

A Lyra Mundi tíz fordítást tár az olvasó elé.¹⁷ A fordítók imponáló névsora alapján (Bernáth István, Görgey Gábor, Hajnal Gábor, Illyés Gyula, Képes Géza, Keresztury Dezső, Kosztolányi Dezső, Rónay György, Szabó Lőrinc, Tandori Dezső) szebbnél szebb, illetve jobbnál jobb fordításokra számíthatnánk, ám csalódnunk kell: félrefordítás mind-egyik verzióban található (a legártatlanabb és csak egy Görgeynél, a legvadabbak és a legtöbb Illyésnél). A hibák többsége a vers nem kellő mélységű elemzésére, valamint a költő életének és a német romantikának nem kellően alapos ismeretére, végezetül a költő-műfordítók azon tulajdonságára vezethető vissza, hogy a fordításban is valami eredetit akarnak alkotni.

Szinte nem akarunk hinni a szemünknek, hogy már a cím lefordításánál mennyi megmagyarázhatatlan félrevezető fordítás született. A szerkezet egyszerűsége kizárja, hogy nyelvi nehézség legyen a jelenség hátterében, csak a vers meg nem értése lehet az ok. Összesen két helyes 'alálat' jött össze („Az élet fele”), a többi variáció a meg nem értésről és a vers félremagyarázásáról tanúskodik: „Az élet felén” (4), „Az élet felénél” (1), „Az élet feleútján” (1), „Az élet fele útján” (1), „Az élet dele” (1). Az utolsónak említett a legdurvább fordítói hiba, hiszen a 'dél'-hez a zenit, a csúcspont és a teljes kibontakozás jelentését társítjuk. A vers pedig pont mindennek a fordítottjáról szól. A vers alapos ismeretében még azt is megkockáztathatjuk, hogy a cím elhallgat valamit (az elhallgatás, a visszafogottság, a titokzatosság amúgy is fontos szervező eleme a versnek): az első versszak ősi tájat vetít elénk, a másik a telet idézi, így 'visszafelé olvasva' már csak úgy értelmezhetjük a címet, mint "Az élet *második fele*."

A 'hold' szó az 'Ihr holden Schwäne' kifejezésben maradéktalanul egyik fordítónak sem sikerült. Egyértelmű félrefordítás a 'S hattyuk, ti, megszelidültek,' viszonylag jól sikerült átültetések a 'ti boldog hattyuk' és a 's ti, szelíd hattyuk.' Ha azonban áttanulmányozzuk a hölderlini életművet és megvizsgáljuk a 'hold' előfordulásait, akkor fogódzót kapunk a szó helyes fordításához. Előfordul a szó a *Fragment von Hyperion*ban: „Ach! mir – in diesem schmerzlichen Gefühl meiner Einsamkeit, mit diesem freudeleeren blutenden Herzen – erschien mir Sie; hold und heilig [kiemelés tőlem], wie eine Priesterin der Liebe stand sie da vor mir...” – Ennek inverzét találjuk a *Hyperions Jugend*ben: „Ich sah mich um. Da stand sie vor mir, die Herrliche, wie eine Priesterin der Liebe, heilig und hold!” [kiemelés tőlem]

¹⁶ Friedrich HÖLDERLIN, *Gedichte = Sämtliche Werke*, kleine Stuttgarter Ausgabe, 1–6, hrsg. Friedrich BEISSNER, Bd. 2, Stuttgart, 1946–1962, 121.

¹⁷ *Friedrich Hölderlin versei*. Bp., 1980, 144–150.

Hosszan sorolhatnánk még példákat arra, hogy Hölderlin melléknévpárokat egymást erősítő szinonimapárokként használ. A *Hälfte des Lebens* című költeményben is egymást erősítő szinonimapár részeiként jelenik meg a 'hold', ám itt nem olyan szembeszökően, mint a két említettem példában: nem közvetlenül vonatkoztatja őket egymásra és nem is közvetlenül állnak egymás után (hold ... heilignüchtern). Éppen ebből a speciális helyzetből adódóan fordítását csak egyetlen szóval lehet megoldani, ami a szimbolikus funkciót, a mélyebb jelentést sugallja. Hogy a versszak utolsó két verssorának a szimbolikus megkeresztelkedés, a beavatás szertartásához való kapcsolódást éreztessük, a legszerencsésebbnek a ti 'áldott hattyúk' fordítás bizonyulna.

A fordítók szinte teljesen csődöt mondtak a 'Schatten der Erde' lefordításával. Csupán egyetlen egyértelműen helyes fordítást találunk ('s árnyékát a földnek'), a többiek nem tudtak mit kezdeni ezzel az egyszerű birtokos szerkezettel, mivel nem értették meg, hogy nem másról, mint a Holdról van szó (nagy kunszt). Egyikük-másikuk olyan önkényes értelmezésekre ragadtatta magát, mint amilyen az 'árnyék-játékot a földön' vagy a tipikusnak mondható 'árnyékot a földön' alak. Ezekkel az alakokkal a költemény egyik leglényegesebb tartalmi, a költő lelki állapotát kifejező elemét, a teljes sötétség képét dobták sutba, ami a reménytelenség érzületét hivatott kifejezni.

A Holdnak ez a közvetett kifejezése nem csak Hölderlin költészetében fordul elő. Elég legyen itt két példára utalni: Matthias Claudius így fogalmaz: „Der Funke wird von der Asche gedrückt! Der Mond ist im Schatten der Erde!” (kiemelés tőlem)¹⁸ Gustav Freytagnál ezt olvashatjuk: „Dort atmete er frische Winterluft, sah die heimziehenden Landleute, die geschäftigen Bürger, welche Tische und Kasten vom Markte in die Häuser trugen, und hoch über den dunklen Schatten der Erde den lichten Abendhimmel; da wurde ihm leichter zu Sinn.” (kiemelés tőlem)¹⁹

A fordítók többsége a második versszak utolsó sorával sem tudott megbirkózni. Itt a 'Klirren die Fahnen' jelentette a problémát. Több mint felük a 'réz'-, illetve az 'érckakas' mellett döntött, de minden esetben más igét választottak. Ha Hölderlin más műveit is bevonjuk vizsgálódásunkba, akkor egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a 'Fahne' szót 'Wetterfahne' illetve 'Wetterhahn' értelemben használja, amit regénye, a *Hyperion oder der Eremit in Griechenland* bizonyít: „...es soll ein ziemlich Feuer werden. Ha! mags doch reichen bis an die Spitze des Turms und seine Fahne schmelzen.” (kiemelés tőlem)²⁰

Az idézet alapján nyilvánvaló, hogy a 'schmelzen' ige csak fémből készített 'Fahne'-re vonatkozhat, vagyis szélkakas jelentésben állhat csak (nem pedig zászló, lobogó értelemben), amit csak tovább erősít a 'klirren' ige. S megint csak a vers lényegét érintő részről

¹⁸ Matthias CLAUDIUS, *Asmus omnia sua secum portans = Werke in einem Band*, hrsg. Jost PERFAHL, München, 1976, 532.

¹⁹ Gustav FREYTAG, *Die Ahnen, Roman*, München, Droemersch Verlag, 1953, 740.

²⁰ Friedrich HÖLDERLIN, *Hyperion oder der Eremit in Griechenland = Sämtliche Werke*, kleine Stuttgarter Ausgabe, 1–6, hrsg. Friedrich BEISSNER, Bd. 3, Stuttgart, 1946–1962, 111.

van szó: halálszimbólumról, amelyet sem a 'csattognak a zászlók', sem a 'csörögnek a zászlók' vagy a 'zörren a zászló' nem tud visszaadni.

A fenti példákkal arra szerettem volna rámutatni, hogy irodalmi szövegek, illetve az igényes értekező prózában írott művek esetében ugyanolyan figyelmet kell szentelnünk a kiinduló nyelvi szövegnek, mint a célnyelvi megfogalmazásnak, továbbá arra, hogy egy mű alapos elemzése, sokszor egy szerző életművének a tanulmányozása nélkül nem képzelhető el helyes fordítás. Ezzel nem kívánom megkérdőjelezni a fordítási folyamat elméleti vizsgálatának a fontosságát, sokkal inkább arra szeretnék ösztönözni soraimmal, hogy a fordításelmélet nagyobb hangsúlyt fektessen a szövegelemzés szerepére, és ezzel hozzájáruljak ahhoz, hogy objektívebben írják le a fordítási folyamat elemeit, és így a fordítók jobban hasznosíthassák eredményeiket. Ezzel talán csökkenthető lesz azon fordítások száma – tengernyi van belőle –, amelyek a Szörényi László-féle, szorosabban vett delfinárium határmezsgyéjén nem tudatos elhallgatás vagy torzítás révén fosztják meg az olvasót eredeti művek olvasásától, hanem a tudatlanság torzító tükre révén 'delfinkedik' el az eredeti jelentést, amire már a *Delfinárium* szerzője 1974-ban rámutatott *Ponciustól Zala Györgyig* című írásában.²¹

²¹ SZÖRÉNYI László, *Delfinárium*, Miskolc, 1998, 194.